

پدیده جهانی گرسنگی و اسراف در غذا

بیژن بیدآباد^۱

ضایعات و زباله‌ها تنوع گوناگونی دارد و معمولاً هیچ فرایندی از تولید و تجارت و مصرف کالاها را نمی‌توان یافت که فارغ از ضایعات باشد. ضایعات در فرآیندهای تولیدی و مصرفی به انحاء گوناگون بسته به هدف تحقیق طبقه‌بندی می‌شوند که هر کدام کاربرد هدفمند خود را دارند.^۲ هر کدام از این طبقات موضوع مباحث جداگانه‌ای هستند که بررسی آنها احتیاج به متون تفصیلی دارد و فقط اینجا با توجه به اهمیت خوراک و مواد غذایی و میزان بالای ضایعات تولیدی و زباله‌های مصرفی آن و اینکه افراد دچار سوءتغذیه و گرسنگی رو به تزاید می‌باشند به مروری بر این مبحث می‌پردازیم.

بطور کلی ضایعات در فرآیندهای تولید به دلیل ضعف تکنولوژی و مدیریت تولید و انبار و فروش و نبود تجهیزات فرآوری و نگهداری و سردخانه‌ای و حمل مناسب برای بسته‌بندی و ذخیره و عرضه به بازارهای مصرف صورت می‌گیرد و شیوه‌های مصرف غلط توسط مصرف کنندگان و تبدیل مواد غذایی به عنوان بخشی از زباله‌های خانگی مهمترین بخشهای اتلاف غذا در سطح جهان می‌باشد.^۳

^۱ دکتر بیژن بیدآباد، مشاور موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.

<http://www.bidabad.com/>   bidabad@yahoo.com   bijan@bidabad.com

برای مثال طبقه‌بندی انواع ضایعات تحت عناوین زیر بسیار متداول است: ضایعات و زباله‌های محصولات اصلی و فرعی حیوانی، ضایعات مخرب زیست، زباله‌های پزشکی، ضایعات انبوه (اثاث)، ضایعات تجاری، ضایعات و زباله‌های شیمیایی، زباله‌های کلینیکی، فاضلاب و قهوه فاضلاب، ضایعات ساختمانی و ساخت و ساز، ضایعات کنترل شده، ضایعات ترکیبی یا کامپوزیت، زباله‌های خانگی، ضایعات الکتریکی و اتلاف انرژی، ضایعات مزارع، ضایعات و زباله‌های غذایی، ضایعات مواد غذایی، زباله‌های سبز، آب خاکستری، ضایعات تخریب، ضایعات و زباله‌های خطرناک، ضایعات و زباله‌های انسانی شامل فضولات انسانی، ضایعات و زباله‌های صنعتی شامل سرباره، انتشار خاکستر، لجن، ضایعات و زباله‌های بی‌اثر، ضایعات و زباله‌های آشپزخانه‌ای، ضایعات و زباله‌های آلی، ضایعات مایع، ضایعات دارویی، ضایعات مخلوط، ضایعات و زباله‌های جامد شهری، ضایعات و زباله‌های بسته‌بندی، ضایعات بعد مصرف، ضایعات و زباله‌های رادیواکتیو و هسته‌ای شامل زباله‌های سطوح پایین و بالا و مخلوط و سوخته‌های مصرفی هسته‌ای، زباله‌های قابل بازیافت، ضایعات خطرناک خرده، ضایعات کشتارگاهی، زباله‌های سمی، ضایعات غیرقابل کنترل، ضایعات و زباله‌های کارخانه‌های تولیدی، ...

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_waste_types

^۳ زباله‌های غذایی هرگونه ماده غذایی، خام و یا پخته شده، که دور انداخته شود است، و یا احصاء شده و یا الزاماً به دور ریخته می‌شود تعریف می‌گردد. سازمان حفاظت محیط زیست آمریکا زباله‌های مواد غذایی را مواد غذایی خورده نشده تعریف می‌کند. همچنین نگاه کنید

به:

"The Definition of Waste, Summary of European Court of Justice Judgments". Defra. Updated 2009.

<http://www.defra.gov.uk/environment/waste/topics/pdf/ECJCaseLaw20090209.pdf>. Retrieved 2009-08-20.

اهمیت این موضوع از حیث انسانی به این دلیل بسیار قابل توجه است که سالانه بطور متوسط ربع تا ثلث مواد غذایی بصورت ضایعات و زباله تلف می‌شود و از سوی دیگر بیش از یک ششم جمعیت زمین که نزدیک به یک میلیارد نفر می‌شوند دچار سوءتغذیه و تقریباً یک سوم آنان همواره با گرسنگی روبرو هستند. و تغذیه ضعیف در دوران جنینی و نوزادی به طور مستمر علت یک سوم مرگ و میر کودکان در کشورهای در حال توسعه است.^۴ طبق آمار فائو تعداد افراد گرسنه در جهان در سال ۲۰۰۹ به ۱۰۵ میلیون نفر رسیده و حدود ۱/۰۲ میلیارد نفر دچار سوءتغذیه‌اند و تقریباً گرسنگی علت اساسی مرگ و میر سالانه ۳۰/۵ میلیون نفر از کودکان سراسر جهان است.

خانوارها در کشورهای در حال توسعه به طور میانگین ۷۰٪ درآمدشان را صرف غذا می‌کنند و خانوارها در کشورهای صنعتی ۱۸٪-۱۵٪ درآمدشان را به غذا اختصاص می‌دهند. در یک برآورد از ترکیب گرسنگان جهان ۷۰٪ را زنان و دختران تشکیل می‌دهند. در حالی که زنان روستایی به تنهایی نیمی از غذای جهان و ۸۰٪-۶۰٪ غذا در اغلب کشورهای در حال توسعه را تولید می‌کنند.

بر اساس گزارشات سازمان ملل متحد، بین سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۵ شمار کودکانی که در کشورهای آفریقایی از کم وزنی مفرط رنج می‌برند، افزایش داشته است. کمبود ریزمغذی‌ها که یکی از عوامل اصلی کم وزنی مفرط کودکان است، یکی از اصلی ترین مشکلات بهداشتی جهان را تشکیل می‌دهد، زیرا کمبود ویتامین A و کم خونی ناشی از کمبود آهن و روی، احتمال مرگ زود هنگام کودکان و مادران، کاهش بهره هوشی کودکان و تنزل قابل توجه کیفیت زندگی، بهره‌وری و رشد اقتصادی را در کشورهای در حال توسعه به شدت افزایش داده است. کم خونی ناشی از کمبود آهن، حدود ۷۰٪ از مادران غیرباردار در هند و بیش از ۵۰٪ از زنان منطقه صحرای آفریقا را رنج می‌دهد. کمبود ویتامین A نیز بر سیستم ایمنی ۴۰٪ از کودکان زیر پنج سال کشورهای در حال توسعه اثر گذاشته و بطور معمول سالانه به مرگ یک میلیون کودک در این کشورها می‌انجامد. در برخی از کشورها، این آمارها بسیار ناامیدکننده‌تر هستند که از آن میان می‌توان به آمار ۴۰ درصدی کودکان هندی که از کمبود ویتامین A پیش از رفتن به مدرسه رنج می‌برند اشاره کرد.

آژانس برنامه جهانی غذا سازمان ملل متحد در اطلاعیه‌ای به مناسبت روز جهانی غذا با اشاره به شکسته شدن رکورد آمار گرسنگان جهان، بر این موضوع تاکید دارد که روند کمک‌رسانی غذایی اکنون در پایین‌ترین سطح خود در بیست سال اخیر قرار دارد، و این موضوع در حالی است که آمار گرسنگان جهان به دلیل تاثیر ترکیبی نرخ بالای مواد غذایی، بحران مالی جهانی و تغییرات الگوهای آب و هوایی رو به افزایش است.

---

^۴ اطلاعیه مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، اتحاد بین‌المللی علیه گرسنگی در خصوص غذا. در این اطلاعیه از اتلاف مواد غذایی بعنوان یک پدیده «جنایتکارانه» نام برده شده است، و از همه احاد بشر درخواست کرده تا میزان ضایعات غذا را به صفر تقلیل دهند و بیشتر از آنچه نیاز دارند نخرند یا نپزند و با شیوه‌های سالم از غذا نگهداری نمایند تا از بین نرود، و قبل از دور ریختن هر غذا صبر و با خود فکر کنند، که آیا می‌توان سوپی خوشمزه یا غذاهای دیگر از آنها درست نمود؟ این بیانیه همچنین از مردم کشورها درخواست کرده تا دولتهایشان را ترغیب کنند که برای از بین بردن گرسنگی و سوءتغذیه قدم‌های مؤثر بردارند.

http://www.fao.org/UNFAO/Bodies/cfs/cfs34/index_en.htm

همچنین نگاه کنید به:

<http://www.iaahp.net>

Olivier De Schutter, 2009, UN Special Rapporteur on the right to food, Accountability to combat hunger.

http://www.iaahp.net/fileadmin/templates/iaah/WFD2009/contributions/IAAHeditorial_DeSchutter_EN.pdf

مدیر اجرایی بانک جهانی^۵ در این ارتباط می‌گوید: امروزه توجه سیاست‌سازان جهانی بر بدبختیهای ناشی از بحران مالی متمرکز است. اما، بحران واقعی گرسنگی و سوء تغذیه است... ۷۵٪ درصد مردم فقیر جهان روستایی هستند و زندگی بیشتر آنان وابسته به کشاورزی است و کشاورزی ابزار اساسی برای مبارزه با گرسنگی، سوء تغذیه و حمایت از کاهش فقر و توسعه پایدار است.^۶

رئیس^۷ سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد در اعتراض به بی‌توجهی سازمانهای بین‌المللی به گسترش گرسنگی در جهان در یک حرکت نمادین در خرداد ۱۳۸۸ دست به اعتصاب ۲۴ ساعته در مقر فائو در رم زد. وی رئیس سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد (فائو) به منظور فراخواندن سازمانهای بین‌المللی برای مبارزه با گسترش گرسنگی در جهان اعتصاب غذا کرد. وی با ابراز نگرانی از افزایش شمار گرسنگان جهان طی سالهای اخیر از همه مردم جهان خواست در این اعتصاب غذا شرکت کنند. دیوف اظهار داشت که ما از تمام منابع طبیعی و تکنیکی برای از بین بردن گرسنگی در جهان برخورداریم و اینکه چنین اقدامی انجام نمی‌شود، تنها دلایل سیاسی دارد.

در کشور آمریکا میزان خوراکی که زباله می‌شود برابر با ۳۰٪ غذای مصرفی آن کشور است و میزان آن در سال ۲۰۰۸ میلادی ۴۸/۲ میلیارد دلار برآورد شده است. سهم بسیاری از رقم فوق مربوط به زباله‌های غذایی رستورانها و هتل‌ها و قهوه‌خانه‌ها و کافه‌تریاهای مدارس و دبیرستانها و دانشگاه‌ها و نهارخوری‌های محل‌های کار می‌باشد.^۸ این زباله‌ها همگی ناشی از اسراف در استفاده مواد غذایی بیش از نیاز مصرفی است که مازاد آن بصورت زباله ناچاراً دور ریخته می‌شود. بطور کلی خرید و نگهداری مواد غذایی بیش از اندازه مصرف خود موجب هزینه‌های دیگری از قبیل حمل و نگهداری برای مصرف‌کنندگان نیز می‌شود که معمولاً از نظر دور می‌افتد. در این ارتباط باید گفت براساس آمار منتشره فقط ۱۸/۷٪ از مصرف انرژی جهان فقط صرف یخچالها برای حفظ مواد غذایی می‌گردد.^۹

سازمان جهانی خواربار و کشاورزی (فائو) در گزارش بررسی چشم انداز تولید مواد غذایی در سال ۲۰۵۰ برای جمعیت ۹ میلیارد نفری کره زمین سونامی گرسنگی را پیش‌بینی کرده است. در این گزارش آمده که برای غلبه بر بحران سال ۲۰۵۰ باید قوانین و چارچوب اقتصادی اجتماعی بر جوامع تغییر یابد تا از عدم توازن و نابرابری در توزیع محصولات کشاورزی پرهیز شود در نیمه نخست قرن ۲۱ نیاز به غذا دو برابر شده، شرایط آب و هوایی کاملاً تغییر یافته، دمای کره زمین افزایش یافته، ظرفیت تولید محصول کاهش یافته، و در عین حال تقاضای مردم برای غذا بیشتر می‌شود و چنانچه فکر اساسی برای رفع این معضل اتخاذ نشود بحران گرسنگی حتمی خواهد بود. بررسی‌های فائو نشان می‌دهد برای تغذیه جهان ۹ میلیارد نفری در سال ۲۰۵۰ لازم است تولید محصولات کشاورزی تا آن زمان ۷۰ درصد افزایش یابد و این افزایش بیشتر باید در زمینه محصولات حیاتی و استراتژیک مانند غلات باشد. یکی از مواردی که گزارش فائو تصریح می‌دارد وضع قانون توزیع برابر غذا و منابع است. بر اساس گزارش فائو تولید غلات تا آن زمان باید حدود یک میلیارد تن افزایش یابد در حالی که تولید کنونی ۲/۱ میلیارد تن است و همچنین تولید گوشت از ۲۰۰ میلیون تن باید به حدود ۴۷۰ میلیون تن در سال ۲۰۵۰ برسد و ۷۲ درصد این میزان در کشورهای پیشرفته به مصرف می‌رسد و اکنون این

^۵ Ngozi Okonjo-Iweala

^۶ All-Africa Global Media, Feb., 19, 2008.

^۷ ژاک دیوف

^۸ Robin Shreeves, The Shocking Statistics of Food Waste (and How to Keep Your Contribution to the Problem at a Minimum) Published on August 25th, 2008, Home & Garden

^۹ <http://www.refrigeratorsaver.com/>

مصرف در کشورهای توسعه یافته ۵۸ درصد از کل تولید است. گزارش فائو تصریح می‌دارد که برای رفع گرسنگی در سال ۲۰۵۰ باید سرمایه‌گذاری در کشاورزی پایه به عنوان یک نیاز تا سال ۲۰۵۰ حدود ۶۰ درصد افزایش یابد. منشور حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ گرسنه نماندن و عدم سوء تغذیه را جزء لاینفک حقوق بشر شناخته و در سال ۱۹۸۹ در کنوانسیون حقوق کودکان این اصل مورد تأیید مجدد قرار گرفت در صورتی که هنوز سازمان ملل متحد و جامعه جهانی اقدامی پایان دهنده برای این معضل جهانی ننموده است.

قرآن کریم تبذیر به مفهوم مصرف بیش از اندازه را در آیات زیادی مذموم دانسته و می‌فرماید: «و اوست که باغهای داربست زده و بدون داربست و خرما بن و کشتزارها که میوه آنها متفاوت است و زیتون و انار همگون و ناهمگون آفرید. از میوه‌های آن، چون میوه آورد، بخورید و حق خدا را روز برداشت بدهید و اسراف مکنید که خدا مسرفان را دوست ندارد».^{۱۰} حق خداوند در روز برداشت مسلماً به پرداخت حقوق الهی نظیر زکات برمی‌گردد که اعطای مال به مسکین و بینوایان جزء آن است؟

در سوره اسراء می‌فرماید: «حقّ خویشاوند و مسکین و راه‌مانده را ادا کن و هیچ اسراف مکن. اسراف کاران با شیاطین برادرند و شیطان نسبت به پروردگارش ناسپاس بود».^{۱۱} پر واضح است که ابناء بشر خویشاوندانند و مفهوم خویشاوند در این آیه به همه انسانهای کره زمین معطوف می‌گردد. و این آیه در مال افراد حقی برای خویشاوند قرار داده و همچنین است برای مسکین. و تفاوتی در مسکین آسیایی یا آفریقایی یا آمریکایی یا اروپایی نیست. مسکین هر جا که باشد نیازمند است و باید حق او را که خداوند در اموال اغنیاء قرار داده به او مسترد گرداند.

و می‌فرماید: «بخورید و بیاشامید و از حد نگذیرید که او اسراف کنندگان را دوست نمیدارد».^{۱۲}

این موضوع می‌طلبد تا نظام جهانی براساس فرموده خداوند متعال راه حلی اساسی در این ارتباط را در صدر مسائل سیاست‌گذاری بین‌المللی قرار دهد. اخلاقاً دور از شأن بشریت است که عده‌ای ۳۰٪ از خوراک خود را به دور بریزند و عده‌ای به دلیل عدم دسترسی به غذا از گرسنگی و سوء تغذیه رنج برند و هلاک شوند.

آژانس برنامه جهانی غذا سازمان ملل متحد در اطلاعیه‌ای به مناسبت روز جهانی غذا با اشاره به شکسته شدن رکورد آمار به آژانس برنامه جهانی غذا سازمان ملل متحد در گزارش پاییز خود تصریح می‌دارد که در سال جاری قرار بود آژانس به ۱۰۸ میلیون نفر در ۷۴ کشور جهان کمک‌هایی غذایی برساند، ولی به دلیل کسری بودجه سهمیه غذا برخی از کشورها را کاهش داده و برخی دیگر را به حالت تعلیق درآورده است. و در حال حاضر تنها ۲/۹ میلیارد دلار از بودجه ۶/۷ میلیارد دلاری این آژانس در سال ۲۰۰۹ توسط کشورهای اهداکننده تامین شده است. با یک تناسب ساده می‌توان پی برد که میزان اسراف مواد غذایی فقط در آمریکا که حدود ۴۸/۲ میلیارد دلار در سال گذشته بوده است می‌توان حدود ۷۷۵ میلیون نفر از گرسنگان جهان را غذا داد و اگر به رقم فوق اسراف در مصرف مواد غذایی سایر کشورهای صنعتی نظیر اروپا و ژاپن و کشورهای پردرآمد نفتی را بیافزاییم کاملاً واضح خواهد بود که میزان اتلاف و

^{۱۰} - سوره انعام، آیات ۱۴۳-۱۴۲. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

^{۱۱} - سوره اسراء، آیات ۲۷-۲۶، وَآتَ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَالْابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا. إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا.

^{۱۲} - سوره اعراف، آیه ۳۱. وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.

اسراف مواد غذایی در حد چند برابر غذایی است که گرسنگان و افرادی که دچار سوء تغذیه هستند محتاج به آن هستند. متأسفانه غذا به عنوان کالایی مانند سایر اجناس در نظر گرفته می‌شود و تمایزی میان نیازهای اساسی و کالاهای لوکس وجود ندارد. اغیا هر چیزی را می‌توانند خریداری کنند در حالی که فقرا اغلب از خرید نیازهای اساسی‌شان نیز ناتوان هستند. انسان‌ها نیاز بیولوژیک به غذا دارند و این موضوع متفاوت از نیازهای ثانویه آنان به سایر چیزها می‌باشد. یعنی برای ادامه حیات درست مانند نیاز به آب و هوا نیاز به غذا دارد در صورتی که غذا در ردیف سایر کالاها در بازار عرضه می‌شود. در چنین شرایطی، تعدادی از مردم، علاوه بر افرادی که بر اثر گرسنگی شدید ناشی از جنگ‌ها و آوارگی‌ها می‌میرند، جانشان را بر اثر قحطی و عدم دسترسی به غذا از دست می‌دهند. افراد زیادی دچار سوء تغذیه و گرسنگی مزمن و بیماری‌های ناشی از آن می‌شوند؛ طول عمرشان کوتاه می‌شود و درد و رنج بیشتری می‌کشند و رشد پائین فکری و جسمانی کودکان، آینده آنان و جامعه سرزمین‌های فقیر را تهدید می‌کند.^{۱۳} این موضوع به معنی این است که بشریت بخشی از نیرو و منابع انسانی خود را از دست می‌دهد و موجب کاهش عرضه در اقتصاد می‌گردد. این موضوع از مفهوم این آیه نیز قابل استنباط است که می‌فرماید^{۱۴}: «ما از چیزهای پاکیزه ای که روزی شما قرار دادیم بخورید و در آن زیاده روی نکنید که غضب من بر شما مباح می‌شود و هر که غضب من بر او حلول کند هلاک شده است».

از لحاظ اقتصادی جلوگیری از اسراف و تباه شدن محصولات خوراکی باعث می‌شود تا قیمت غذا در کره زمین کاهش یابد و افراد فقیر بتوانند خوراک بیشتری مصرف نمایند. این موضوع از لحاظ اقتصادی بسیار مهم است و احتیاج به این دارد تا هر فرد و خانوار نحوه خوراک خود را به گونه‌ای اصلاح نماید تا همه موتد غذایی خریداری شده به مصرف رسانیده شود و دور ریخته نشود. لذا باید نتیجه گرفت که اگر افراد بشر تربیت شوند که از زباله نمودن و فاسد کردن و دور ریختن غذا خودداری نمایند و در عوض آن را به مساکین اعطا نمایند بدون اینکه هیچ مطلوبیت مصرفی خود را از دست دهند نه تنها گرسنگان زمین را سیر نموده‌اند بلکه باعث کاهش قیمت مواد غذایی و افزایش رفاه خود نیز شده‌اند. مسلماً تغذیه مناسب گرسنگان و افراد دچار سوء تغذیه باعث افزایش بهره‌وری آنها خواهد شد که در مرحله بعد سبب افزایش تولید محصولات بیش از پیش شده و سبب رفاه همه افراد سیاره زمین می‌گردد.

^{۱۳} نگاه کنید به: Fred Magdoff, "The World Food Crisis: Sources and Solutions", Monthly Review, May 2008.

^{۱۴} - سوره طه آیه ۸۱. کُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحِلُّ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى.